

ASPECTE PRIVIND ANULAREA RECUNOAȘTERII ACTIVELOR FINANCIARE CONFORM IAS 39

MARIA CARMEN AVRAM*

Some Aspects regarding the Derecognition of Financial Assets According to IAS 39

Abstract

Accounting for financial assets has undergone a real revolution since the publication of IAS 39 “Financial Instruments: Recognition&Measurement”. Particularly, the rules concerning the derecognition of these assets are entirely new and complex and therefore not easily applicable. They are based upon the principle of “substance over form” which is not very used in our country.

This paper deals with these new rules and presents them in a light that is meant to facilitate their understanding by the Romanian accountants.

Key words: financial assets, derecognition, control, continuing involvement, IAS 39

1 Introducere

Anularea recunoașterii (derecunoașterea) reprezintă operațiunea de scoatere din bilanțul întreprinderii a unui activ financiar, a unei datorii financiare sau a unor componente ale acestora. Ea a constituit unul dintre cele mai controversate aspecte ale versiunii originale a IAS 39 „Instrumente financiare: recunoaștere și evaluare”. Modul în care au evoluat regulile pentru derecunoașterea instrumentelor financiare, de la apariția IAS 39 până în prezent, este ilustrat în tabelul nr. 1.

Tabel nr. 1 Regulile IAS 39 pentru anularea recunoașterii instrumentelor financiare

Varianta originală a IAS 39-1998	Proiectul de expunere-2002	IAS 39 revizuit-2003
Derecunoașterea este permisă doar în cazul în care entitatea a pierdut controlul asupra drepturilor contractuale aferente activului financiar. Pierderea controlului este confirmată prin testul „riscuri și avantaje”.	Derecunoașterea nu este permisă dacă transferatorul este în continuare legat de activul sau partea din activ transferat(ă). (principiul implicării continue)	Derecunoașterea este apreciată inițial pe baza transferului riscurilor și avantajelor aferente activului. Ulterior, se aplică testul controlului.

* Preparador doctorand, Catedra de Contabilitate, Facultatea de Economie și Administrarea Afacerilor, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, e-mail: avramcarmen@yahoo.com

2 Tratatment contabil conform IAS 39

Varianta revizuită a IAS 39 stabilește, pentru situațiile în care derecunoașterea unui activ financiar nu este evidentă, un set de etape, sub forma unui arbore decizional, pe care entitățile trebuie să le aplice. Acest demers ierarhizat este prezentat în figura nr. 1.

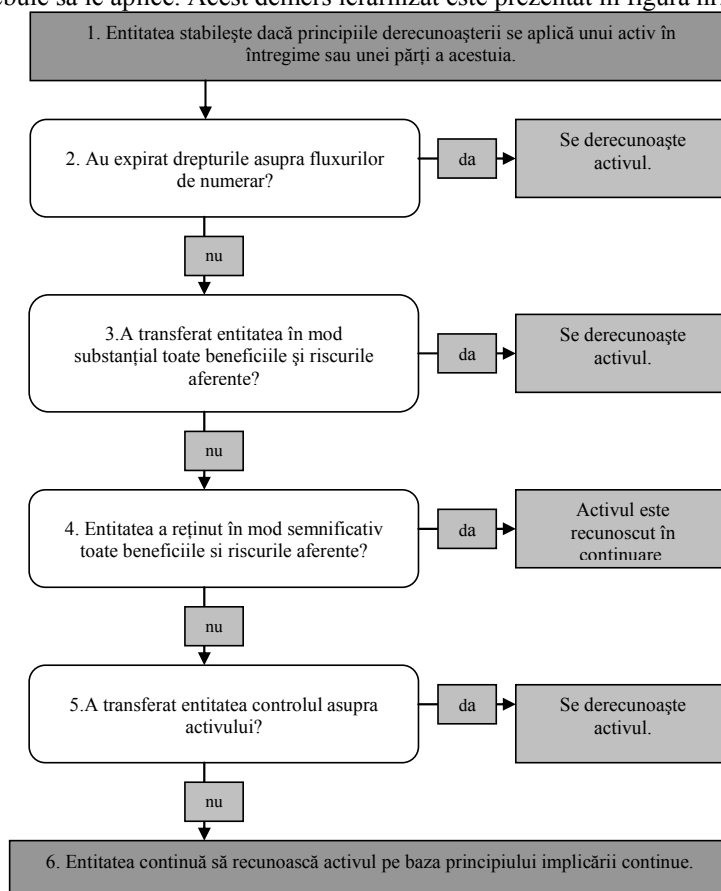

Fig. 1 Criteriile pentru derecunoașterea activelor financiare

Sursa: [Ernst&Young Publications, 2004, 15]

În continuare, vom explica succint fiecare etapă ilustrată în figura nr. 1:

Etapa 1: Entitatea stabilește dacă principiile derecunoașterii se aplică unui activ în întregime sau unei părți a acestuia. IAS 39 permite aplicarea acestor criterii nu doar pentru active în întregime, ci și pentru părțile componente ale acestora. Norma acceptă derecunoașterea parțială a unui activ dacă fluxurile de numerar pot fi identificate în mod separat, pe componente.

În cazul derecunoașterii parțiale a unui activ financiar, valoarea sa contabilă trebuie să fie alocată între partea reținută și cea transferată, pe baza valorilor juste relative ale acestora, la data vânzării.

Următorul exemplu este edificator în acest sens: Compania "A" deține împrumuturi generate de ea, la valoarea contabilă de 850.000 €, cu un principal de 950.000 € și o dobândă de 10%. Ea decide vânzarea a 90% din principal plus dreptul de a primi dobândă de 8%, pentru suma de 855.000 €. Transferul îndeplinește condițiile pentru anularea recunoașterii. Firma "A" continuă să administreze împrumuturile pentru care primește un

comision de 1%. Ea reține și o “creanță asupra dobânzii” a cărei valoare justă, la data transferului, este de 33.250 €. În acel moment, valoarea justă a părții reținute din împrumuturi (cele 10%) este de 95.000 €, iar a activului de administrare (considerat un activ imobilizat necorporal) este de 14.250 €. Alocarea valorii contabile rezultă din tabelul nr. 2.

Tabel nr. 2 Alocarea valorii contabile

Explicații	Valoarea justă	% din valoarea justă totală	Valoarea contabilă alocată	Interese vândute	Interese reținute
Împrumuturi vândute	855.000 €	85,71%	▲ 728.535 €	728.535 €	-
Împrumuturi reținute	95.000 €	9,52%	80.920 €	-	80.920 €
Creanța asupra dobânzii	33.250 €	3,33%	28.305 €	-	28.305 €
Activul de administrare	14.250 €	1,44%	12.240 €	-	12.240 €
Total	997.500 €	100%	850.000 €	728.535 €	121.465 €

Vânzarea a 90% din împrumuturi se înregistrează astfel:

Cont curent la bănci	=	%	855.000	
		Împrumuturi create de întreprindere		728.535
		Câștig din vânzare		126.465
Activul de administrare și creanța aferentă dobânzii se contabilizează astfel:				
%	=	Venituri din administrarea împrumuturilor		40.545
Activ imobilizat necorporal			12.240	
Dobânzi de încasat			28.305	

Etapa 2: Au expirat drepturile asupra fluxurilor de numerar? Dacă entitatea nu mai primește fluxurile de numerar aferente activului transferat, acesta nu mai are valoare și trebuie derecunoscut. O asemenea situație apare atunci când drepturile entității asupra cash-flow-urilor expiră sau sunt pierdute. Este cazul achitării datoriilor de către debitor sau încetării obligațiilor acestuia față de creditor (de exemplu, expirarea unei opțiuni).

Etapile 3 și 4: A transferat entitatea în mod substanțial toate beneficiile și riscurile aferente sau le-a reținut? Dacă entitatea a transferat în mod substanțial toate beneficiile și riscurile aferente dreptului de proprietate asupra activului, atunci acesta trebuie derecunoscut. IAS 39 nu explică ce se înțelege prin sintagma “în mod substanțial”, ceea ce înseamnă că este necesar raționamentul profesional pentru soluționarea acestei probleme. US GAAP interpretează respectiva expresie prin “dreptul la cel puțin 90% din fluxurile de numerar (sau din alte beneficii economice)” [Deloitte Touche Tohmatsu, 2001, 80].

Transferarea riscurilor și beneficiilor este evaluată pe baza gradului de expunere a entității, înainte și după transfer, la variația fluxurilor de numerar, calculată prin intermediul valorilor prezente nete. De multe ori, este foarte clar dacă transferul a avut loc sau nu, ceea ce semnifică faptul că nu mai este necesară efectuarea nici unui calcul pentru evaluarea sa.

Exemple de situații în care entitatea a transferat în mod substanțial toate riscurile și beneficiile aferente includ vânzările în care transferatorul deține o opțiune de răscumpărare la valoarea justă sau cele pentru care există o opțiune call sau put “adânc în-afara-banilor”. Prin urmare:

- o dacă răscumpărarea se face la un preț fix, care nu reprezintă în mod necesar valoarea justă din acel moment, sau

- o dacă beneficiarul transferului deține o opțiune put “adânc în-bani” iar activul-suport nu se poate obține imediat de pe piață [1],

transferatorul *nu va derecunoaște* activul transferat, pentru că *a reținut riscurile și avantajele* aferente. Operațiunea care se va înregistra în contabilitate este cea a unui *împrumut garantat*, și nu a unei vânzări.

Să presupunem că o entitate “A” vinde creanțe (ce nu se pot obține imediat pe piață) la o valoare de 105.000.000 u.m. Valoarea la care creanțele figurează în activul său este tot 105.000.000 u.m. În cazul în care beneficiara transferului, societatea “B”, nu poate încasa aceste creanțe de la debitori, entitatea “A” este obligată să îi compenseze pierderea. În plus, firma “B” are dreptul de a revinde societății “A” creanțele la un preț fix, în situația în care au loc modificări nefavorabile la nivelul ratelor dobânzii sau bonității debitorilor.

Conform regulilor contabile referitoare la vânzare din țara noastră, societatea “A” ar înregistra scoaterea din activ a creanțelor, după cum urmează:

Cont curent la bănci	=	Activ financiar	105.000.000		105.000.000
-----------------------------	---	------------------------	-------------	--	-------------

După cum am arătat anterior, societatea “A” a reținut riscurile aferente activului financiar transferat (creanțele) și nu îl poate derecunoaște. Din acest motiv, succesiunea înregistrărilor contabile se prezintă astfel:

- recunoașterea sumei încasate (105 mil. u.m.), în schimbul creanțelor, drept datorie financiară:

Cont curent la bănci	=	Datorie financiară	105.000.000		105.000.000
-----------------------------	---	---------------------------	-------------	--	-------------

- pe măsura încasării de către beneficiar a creanțelor de la debitori, întreprinderea “A” înregistrează diminuarea datoriei sale față de “B”, dar și reducerea activului financiar (a creanțelor transferate și care nu au fost derecunoscute). În cazul încasării de către “B” a unor creanțe în valoare de 90.000.000 u.m, societatea “A” va înregistra:

Datorie financiară	=	Activ financiar (creanțe)	90.000.000		90.000.000
---------------------------	---	----------------------------------	------------	--	------------

- în situația în care creanțele necolectabile sunt înapoiate transferatorului, în schimbul unei sume în numerar de 15.000.000 u.m, datoria este diminuată și se recunoaște o pierdere din depreciere.

Datorie financiară	=	Cont curent la bănci	15.000.000		15.000.000
Cheltuieli cu pierderea din depreciere	=	Activ financiar (creanțe)	15.000.000		15.000.000

În concluzie, în cazurile în care transferul activului financiar este însoțit de un contract de răscumpărare, de o opțiune call sau put “adânc în-bani” sau de alte derivate de tipul total return swap (swap global de randament), transferatorul a reținut în mod semnificativ riscurile și avantajele aferente, motiv pentru care el *continuă* să recunoască activul în bilanț, înregistrând un împrumut colateralizat.

Etapa 5: A transferat entitatea controlul asupra activului? Dacă entitatea nici nu a transferat, nici nu a reținut, în mod substanțial, toate riscurile și beneficiile aferente, pentru a stabili dacă este necesară derecunoașterea, se aplică *testul controlului*. În acest context, controlul se bazează pe *abilitatea practică a beneficiarului transferului de a vinde activul unui terț, fără a impune restricții la vânzare, sau de a pune drept garanție aproximativ întreaga valoare justă a activului transferat, și nu se axează pe drepturile contractuale pe care el le are*. Acest lucru este posibil ca urmare a faptului că se aplică principiul prevalenței economice asupra juridicului.

Dacă transferatorul pierde controlul, el trebuie să derecunoască activul. În caz contrar, acesta continuă să fie recunoscut, iar transferul este înregistrat drept un împrumut garantat. În general, se consideră că transferatorul nu a pierdut controlul atunci când beneficiarul transferului nu are capacitatea de a obține beneficiile generate de activul respectiv, pentru că există anumite constrângeri care îl împiedică să vândă sau să îl folosească drept garanție.

IAS 39, paragraful 25 stabilește că în momentul derecunoașterii unui activ financiar, se înregistrează în profitul net sau în pierderea netă aferentă perioadei un câștig sau o pierdere. Ace(a)sta este calculat(ă) ca diferență între valoarea contabilă a activului transferat altei întreprinderi și suma contraprestațiilor primite/de primit și a oricărei ajustări anterioare, făcute pentru a reflecta valoarea justă a respectivului activ, ajustare inclusă în capitalurile proprii.

Un exemplu în acest sens este prezentat în continuare, pentru un activ financiar disponibil pentru vânzare. Societatea “A” deține un activ financiar care a costat 25.000 \$. Acesta este înregistrat la valoarea justă de 30.000 \$. Ajustarea modificării valorii juste, de 5.000 \$, a fost recunoscută direct în capitalurile proprii. Societatea vinde activul contra sumei de 33.000 \$.

În vederea determinării câștigului sau pierderii aferente activului financiar a cărui recunoaștere se anulează, datorită cedării sale, este necesar următorul raționament:

- Suma de primit (creanța) sau primită (încasarea) este de 33.000 \$;
- Valoarea contabilă a activului este de 30.000 \$ (valoarea justă);
- Ajustarea modificării valorii juste înregistrată în capitaluri proprii este de 5.000 \$;
- Câștigul va fi de 8.000 \$ (33.000 \$ - 30.000 \$ + 5.000 \$).

Înregistrarea câștigului în contabilitate se va face astfel:

%	=	%	38.000	38.000
Conturi la bănci		Activ financiar	33.000	30.000
Rezerva pentru variația valorii juste		Câștig din cedarea activului	5.000	8.000

În cazul în care activul ar fi păstrat până la scadență (fiind înregistrat la cost) articolul contabil ar fi:

%	=	%	33.000	33.000
Conturi la bănci		Activ financiar	25.000	25.000
		Câștig din cedarea activului	8.000	8.000

Pentru un activ evaluat la valoarea justă, înregistrarea contabilă aferentă este:

%	=	%	33.000	33.000
Conturi la bănci		Activ financiar	30.000	30.000
		Câștig din cedarea activului	3.000	3.000

Etapă 6: Entitatea continuă să recunoască activul pe baza principiului implicării continue. Această etapă se aplică în cazul în care transferatorul nu a cedat decât o parte din riscuri și avantaje și a menținut controlul asupra activului transferat. În acest context, se va recunoaște activul pe baza principiului “*implicării continue*”, datorită faptului că entitatea este încă expusă riscurilor de schimbare a valorii sale. În plus, este necesară înregistrarea unei datorii aferente.

Varianta revizuită a IAS 39 oferă explicații detaliate asupra acestui aspect. În esență, principiul constă în prezentarea combinată a activului și a datoriei, ceea ce va conduce la recunoașterea *expunerii nete* a entității față de modificarea valorii juste sau a costului amortizat la care este evaluat activul din bilanț. Tratatamentul contabil al schimbărilor în valoarea datoriei trebuie să fie consecvent cu cel aplicat modificărilor activului. În consecință, când activul transferat este din categoria “disponibil pentru vânzare”, câștigurile și pierderile aferente sunt înregistrate în capitalurile proprii.

3 Concluzii

Regulile prezentate anterior în legătură cu anularea recunoașterii activelor financiare au reprezentat o noutate pentru profesioniștii contabili români, puși în fața unui exemplu

foarte clar și complex de aplicare a unui principiu prea puțin folosit în țara noastră “prevalența economicului asupra juridicului”. Ne exprimăm convingerea că primul pas în utilizarea corectă a acestor cerințe constă în înțelegerea lor deplină, motiv pentru care apreciem necesară elaborarea a tot mai multe materiale conținând explicații și exemple corespunzătoare de aplicare.

Bibliografie

Deloitte Touche Tohmatsu, *Financial Instruments – Applying IAS 32 and IAS 39: summaries, guidance, examples and US GAAP comparisons*, IAS Plus, Hong Kong, 2001, la www.iasplus.com, accesat pe 2 aprilie 2006.

IASB, *Standardele Internaționale de Raportare Financiară 2005*, Editura CECCAR, București, 2005.

***, *IAS 32 and IAS 39 revised: an Overview*, Ernst&Young Publications, Feb, 2004, la www.ey.com, accesat pe 2 aprilie 2006.

Note

1. Opțiunea de vânzare (put) “adânc în-bani”, deținută de beneficiarul transferului, este probabil a fi exercitată, ceea ce obligă pe emitentul opțiunii (transferatorul) să cumpere activul-suport. Din acest motiv, opțiunea se comportă, mai degrabă, ca un contract de răscumpărare la termen (forward), la un preț fix, diferit de valoare justă din acel moment. Transferatorul păstrează riscurile aferente activului-suport, motiv pentru care nu îl derecunoaște.